

NÉPÜNK ÉS NYELVÜNK

KÖZÉRDEKŰ FOLYÓIRAT

IX. ÉVF.

1937. FEBRUÁR.

2. FÜZET

Jazyg nyelvemlék Magyarországon

A nagy magyar Alföld, már a történelemelőtti idők óta, állandó sorsközösségben élt Kelet-Európa pusztaságaival. Azok az ősi emberkötelékek, melyek Kelet-Európában az idők mélységeitől kezdve, egészen a történelmi korszak derengéséig éltek, kiterjeszkedésüknek tovagyűrűző hullámzásában ritkán kerültek el a Duna-Tisza völgyét.

A történelmi feljegyzésekből ismeretes, Keletről jövő néphullámzások során, a skytha nevezetű törzseknek Dáciába való betelepülését a nagyszámú és szinte megfégezhetetlennek látszó iráni nyelvű szarmata elem beözönlése követte. A hun vándorlás emez előfutárai, magukhasználta *Σαρκομάται* nevükön, a Kr. előtti V. században lépték át először a történet küszöbét. Herodotos korában a Don-folyó és a Kaspi-tenger északi partjai közt elterülő síkságon éltek (Herod. IV. 21), mely sztjép-területet, e népelem nevének megváltozása után is, még nagyon sokáig Sarmatia Asiatica néven ismert a régi irodalom.

A Kr. előtti IV. században a szarmata-föld még mindig az Európát Ázsiától elválasztó Don-folyótól keletre kezdődött.¹

A Kr. előtti III. évszázadban azonban (Kr. e. 278-213 közt) a *Θισσαίται* és *Σαυδαράται* nevű szarmata törzsek már távol nyugatabbra, Olbia körül, a Bug alsófolyása mentén említetnek meg (Olbia, Decretum No. 16).²

A skytha név alatt ismert törzs-szövetség meglazulása után pedig, Kr. e. 200 körül, Dél-Oroszország területe a Dontól a Duna-torkolat tájáig szarmata hegemonia alá került.³

¹ Geographica Antiqua, hoc est Scylacis Periplus Maris Mediterranei. Anonymi Periplus Maeotidis paludis & Ponti Euxini... Jakobi Gronovii Lugduni Batavorum 1700. 74.

² Basilius Latyschev, Inscriptiones antiquae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. Petropoli, MDCCCLXXXV. I. 38; Vö. Max Vasmer, Iranisches aus Südrussland. Streitberg-Festgabe Leipzig, 1924. 374.

³ Dr. Max Ebert, Südrussland im Altertum. Bonn u. Leipzig, 1921: 340.

Strabo (megh. Kr. u. 14—37 közt) földrajzi könyvei szerint a Ἰάζυγες Σαρμάται nevezetű törzsek ugyancsak a Borysthenes (Dnjeper) és Istros (Duna) folyók közti síkságon tanyáziak getákkal és tyrigetákkal együtt.⁴

A dobrudsai (Scythia Minor) Tomiba száműzött Ovidius (Kr. e. 43—Kr. u. 16) már a Duna jobb partján emlegeti a Sauromatae és Jazyges törzsek nevét (Ex Ponto Epist. Lib. I. ep. 2 79). Az ő korában itt már széltében-hosszában iráni világ volt. Maga is megtanult szarmatául, mert lakóhelyén legnagyobb részt ezen a nyelven kellett beszélnie, ahogy egyik versében meg is éneklí:

Ille ego Romanus vates, ignoscite, Musae,
Sarmatico cogor plurima more loqui.

(Tristium lib. V. El. VII, 66—6).

Ezek a mind nyugatabbra húzódó jazyg-szarmata törzsek valószínűleg a Kr. utáni 20. és 50. esztendő között települtek le a Duna-Tisza mentén⁵, ahonnan most már félelmes lovascsapataikkal csaknem négy évszázadon keresztül nyugtalanították a szomszédos római provinciákat. A magyar Alföldön való megtelepülésük Plinius korában (megh. 79-ben) már befejezett tény vol.⁶, s a Kr. utáni 51. évi eseményekkel kapcsolatban Tacitus szintén jazyg-szarmata lovasokról (eques e Sarmatis Jazygibus) beszél⁷.

Ptolemaeus a Kr. utáni II. században ezeket a Duna-Tisza közé letelepült jazygokat Ἰάζυγες οἱ Μετανόστοι vagyis „kivándorló jazygok“ néven emlegeti (Geogr. Lib. VIII. c. vii) a Maeotis-tenger európai (vagyis nyugati) partvidékén visszamaradó Ἰάζυγες törzsekkel szemben (Lib. VIII c. v). Az iránisagnak ily összefüggő nagy néptenger alakjában való fenmaradása Kelet-Európában, egykét évszázad elmúltával, újabb és még hatalmasabb néphullámvás megindulását segítette elő.

⁴ Strabonis Rerum Geographicarum Libri XVII. Oxonii MDCCCVII. Tom. I-II. Lib. VII. p. 4+2, 10—16.

⁵ Carl Patsch, Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. II. Banater Sarmaten. Situngsber. der philosophisch-historischen Klasse d. Akademie der Wissenschaften in Wien. Nr XXVII (1925). 181

⁶ . . . superiora autem inter Danuvium et Hercynium saltum usque ad Pannonica hiberna Carnunti Germanorumque ibi confinium campos et plana Jazyges Sarmatae, montes vero et saltus pulsati ab his Daci ad Pathissum amnem (sc. tenuere). C. Plini Secundi Naturalis Historiae Lib. IV, 25.

⁷ C. Cornelii Taciti Opera. Lipsiae 1829. I-II. Annalium Lib. XII. c. XXIX.

A közel négy évszázadon keresztül húzódó jazyg-szarmata háborúk története nem tartozhatik e szűkre szabott kutatás keretei közé. A néptörténeti vizsgálatok során ez utóbbi jelenségeknek egyébként is másodrendű jelentősége van. Egy dolgot azonban, mindeme hosszú kalandozások, sorcsapások és háborúk végén, épen településtörténeti vonatkozásánál fogva, megemlíthetünk mégis. A magyar Alföld jazyg-szarmata törzsei a Kr. utáni IV. század közepén, számbelileg megfogyatkozva, többször leigáztatva, nem voltak immár számottevő ellenfelei a római légióknak. Mint élő ethnikai tényezők azonban jelen voltak mégis a Duna-Tisza között. A 375/6. évi hun vándorlás még itt találta őket⁸. A nagy hun törzs-szövetség őket is magába vette. Az új politikai alakuláson belül, és nyilván az egykorú kútfők szűkszávúsága miatt is, nemzeti nevük nem szerepelt többé a Duna-medence történetében.

Kelet-Európának eme számbeli erejénél fogva is igen nagy-súlyú népeleme azonban önönmagának emlékét nem csupán a nevével kapcsolatos kemény háborúk és messzire elható vándorlások történeti leírásában hagyta hátra. A szarmatáknak egykorú nyelvmaradványaik is vannak. Sőt elmondhatjuk, hogy az ismert irodalmi és epigraphiai emlékek, Kelet-Európa régi történeti népei közül, egyetlen más nép nyelvéből sem őriztek meg annyi alak-tani, de főként szókincsbeli anyagot, mint épen az övékből. E nyelvmaradványok közt azonban, sajátságosképen, eddig még összefüggő nyelvemlék seholsem bukkant fel. Csupáncsak tulajdon-nevek, főként pedig *s z e m é l y n e v e k* ezek, melyek a Boszporuszi Birodalom területén a régi Chersonesos, Tyras, Olbia, Tanais, Phanagoria, Gorgippia, Theodosia görögnyelvű felirataiban fordulnak elő. Számszerint legtöbb köztük a szűkszávú és stereotip sír-kőfelirat, s korukra nézve nagyrészt a Kr. utáni II. és III. századra nyúlnak vissza⁹.

De bármennyire csak egy-egy szóból álló szórványos nyelvi anyagot tartalmazzanak is ezek a szarmataföldi görög feliratok, a hosszú időn át tartó régészeti kutatások során ezek az egyszerű vagy összetett személynevek mégis igen tekintélyes gyűjteményé szaporodtak. Közöttük meglehetősen nagymennyiségű szókincsbeli

⁸ Carl Patsch, I. m. 214.

⁹ Max Vasmer, *Iranisches aus Südrussland. Streitberg-Festgabe.* Leipzig, 1924 357-375; Basilius Lätyschev, *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. Petropoli. Vol. I. MDCCCLXXXV, Vol. II. MDCCCXC, Vol. IV. MDCCCCL.*

anyag etymologiai szempontból is ismeretessé vált, és a sűrűn megismétlődő párhuzamok segítségével a szarmata nyelv hangtani képe is határozott formában megállapítható lett. Ez összehasonlító hangtani megállapítások alapján ennek a nyelvnek történeti fejlődésében elért fokozata és a rokon iráni nyelvek csoportjában való helye ma már tisztán áll előttünk. A szarmata nyelv ezek szerint az egykor Dél-Oroszország területén élt régi nyelvek közül, az ó-iránival rokon. Hangtani képére nézve azonban bizonyos szabályszerű hangváltozásokban nyilatkozó továbbfejlődést mutat (ó-iráni *p-* ~ szarm. *f-*; metathesissel ó-iráni *-dr-* ~ szarm. *-rd-* és ó-iráni *-xr-* ~ szarm. *-rx-*; ó-iráni *pri-* ~ szarm. *fli-*, *li-*; ó-iráni *vi-* ~ szarm. *i-*; ó-iráni *air-* ~ szarm. *ir-*; ó-iráni *-ti-* ~ szarm. *-ci-*; ó-iráni *-aka-* ~ szarm. *-ag* stb.) E hangváltozások tekintetében a történelmi szarmata nyelvhez leginkább az Észak-Kaukázusban mai napiglan is élő oszét nyelv áll közel. A szarmata nyelvben azonban, mindezen hangváltozásbeli egyezések ellenére is, az ó-iránisággal szorosabban kapcsolatos régiességek őriztetek meg, amiért azt fokozatára nézve, és a jelenkori oszét nyelvtől megkülönböztetve, „ó - o s z é t”-nek („altossetisch“) is hívják.¹⁰

A szarmaták Magyarországra betelepült ágának, a jazygoknak nyelvi maradványai, épúgy mint pontusvidéki rokonaiknál, jobbára szintén csak tulajdonnevekből álltak. Onomastikonanyaguk egykori tárházából egy-két nép- és törzsnév (mint *Ἰάζυγες* Strabo VII. p. 442; *Limigantes* Amm. Marc. XVII, 13, 21; *Arcaragantes* S. Hieronymi Chronicon ed Migne p. 678), csekélyszámú személynév (mint *Βανάδασιον* [Acc.] *Ζαντικοῦ* [Gen.] Dio Cass. Hist. Rom. Lib. LXXI, 16; *Zizais* Amm. Marc. XVII, 12, 9; *Rumonem* et *Zinafurum* et *Fragiledum* subregulos Amm. Marc. XVII, 12, 11; *Usafer* Amm. Marc. XVII, 12, 14) és végül néhány helységnév (mint *Ὀδσκενον*, *Βόρμανον*, *Ἀβιητα*, *Τρισσόν*, *Πάρκα*, *Κάνδανον*, *Πέσσιον*, *Παρτίσκον* Ptolem. Lib. VIII. c. VII.) maradt ránk.

A szarmata nyelv, a jelenkori oszétéhez való rokonsága mellett, tulajdonképpen az ó-iráni fokozathoz áll közel. A magyarországi jazyg törzsek nyelvmaradványairól ugyanez mondható.

Igy maga a *Ἰάζυγες* népnév mindenek előtt az ó-iráni nyelv

¹⁰ Max V a s m e r, I. m. 367-375; Max V a s m e r, Skythen. Realexikon der Vorgeschichte. XII. 243; Wsewolod Miller, Die Sprache der Osseten. (W. Geiger-E. Kuhn, Grundriss der iranischen Philologie. Anhang). Strassburg, 1903. 7.

segítségével magyaráztatott eddig: ó-oszét *yazug < ó-iráni yazu-, ó-ind yahu- ,rätlos' M. Wasmer, RV. XII. 242.¹¹

Βανάσπιος jazyg király neve legközelebről szintén az ó-iráni segítségével értelmezhető: *vanat-aspa- ,siegreiche Rosse habend'. M. Wasmer, RV. XII. 244.

Ζαντικός jazyg fejedelem nevében az ó-iráni zantu- ,Landkreis, Landbezirk, Gau' jelentésű alapszó rejlik. M. Wasmer, RV. XII. 244.

Fragiledus alkirály nevének első tagjában ugyancsak egy jellegzetes ó-iráni nyelvi elem, a *frā-, fra-* Adv. ,vorwärts, voran; fort, weg'; praeverbium. Barth. 974. ismerhető fel.

A *Βόρμανον* és *Κάνθανον* helynevek *-av* melléknévképzője (= ó-iráni *-āna-*, ó-perzsa *-āna-*, új-perzsa *-ān*, oszét *-on* mely főnévből melléknévet képez) ugyanazt a régies nyílt *-ā-* hangzót mutatja a nasális *-n* előtt is, mely ugyancsak az ó-iráni és a dél-oroszországi szarmata nyelv jellegzetessége volt, az újabbéredetű oszét *-on* hangtani alakjával szemben.¹² A helynevekben rejlő lexikális elemekre nézve ez esetben az oszét nyelv nyújt útbaigazítást:

Κανθ-av alapszavára nézve vö. oszét *kānt* ,Gebäude' Ws. Miller, Wb. 674; sogd *knō-* ,ville' E. Benveniste, Essai II. 221.

Boqu-av helynév alapszavával az oszét *uārm, orm* ,Grube, Keller' Ws. Miller, Wb. 1292. mutat legközelebbi rokonságot.¹³

A magyarországi jazyg-szarmata nyelvmaradványok közt azonban e gyér tulajdonnévi anyagon kívül egy latin nyelvű magyarázattal ellátott, glossa-jellegű köznyelvi szó is megőriztetett. Az ilyen egykorú értelmezéssel ellátott nyelvmaradvány a kutatás során, mindenkor nagyobb figyelmet érdemel, s a nyelvi hovatarozás szempontjából is mindig biztos alapot nyújt.

Ammianus Marcellinus történeti könyvében olvasunk Constantius császár jazyg-hadjáratáról a 359. esztendőben. A császár sirmiumi téli szállásáról jövet a Duna mellett Acimincumnál szállt

¹¹ Jelentéstan tekintetben vö.: ó-iráni *yazav-*, ó-ind *yahāv-* ,der jüngste; der letzte' Barth. 1280.

¹² Max Vasmer, *Iranisches aus Südrussland*. 369; Ws. Miller, *Die Sprache der Osseten*. 92.

¹³ Bei flüchtiger Aussprache ist es überhaupt schwer zu entscheiden, ob wir *ä* oder *o* nach *v* im Oss. haben; z. B. *väd, vod* ,dann'; *dvärttä* neben *dvordtä* und *dordtä*, Plur. von *dvar* ,Thür'. Ws. Miller SO. 24 (§ 22, 5).

táborba a szolgasorból felszabadult limigantes ellen.¹⁴ A jazygok, szemtől-szemben a római sereggel, meghódolást színeltek, s alattvalói hűséget ígérve, átkéredzkedtek a Dunán. A császár itt emelvényt építtetett magának, hogy innen beszéljen leendő alattvalóhoz. Mar-már szólni készült, midőn az egyik jazyg harcos haragjában lábáról lábbelijét lerántotta, a császár felé vágta, s azt kiáltotta: „*marha marha*“, mely Ammianus szerint „őnáluk csatajel“ (marha marha, quod est apud eos signum bellicum... Amm. Marc. Rerum Gestarum L. XIX, 11, 10).

Ez az itt feljegyzett jazyg csatakiáltás az ó-írániban: *mahrka*, 'Tod. Verderben, Vernichtung' Barth. 1146.¹⁵ A jelenkori oszétben ugyanez a szó, azonos alapjelentéssel, még ma is, mint csatakiáltás ismeretes: *margä!* 'Tod! (Kriegsausruf)' Ws. Miller, Wb. 790.

Ezeken a szórványos nyelvi nyomokon kívül azonban a magyar föld a jazyg-szarmata nyelvnek egy eddig alig remélt emlékével gazdagítja e hatalmas kelet-európai népről szóló ismereteinket. Egy rövid, de mindamellett mégis összefüggő írott nyelvemlékük került elő egykori, többévszázados lakóhelyükről, a magyar Alföldről. Ez eddig legelsőnek feltűnt nyelvemlékük értékét azon körülmény teszi még értékesebbé, hogy maga e felirat nem rajtuk kívül álló idegen néptől ered, mint ahogy az a pontus-vidéki görög feliratok névanyagánál történt, hanem magának e népnek saját kezéből származó epigraphiai emlékeről van szó.

E jazyg-szarmata nyelvemlék Kecskemét közelében Ladányben határában került napvilágra. Kada Elek, Kecskemét város egykori polgármestere, az 1909. esztendő április havában Ladánybenén. Józsa Pál földjén, jazyg-szarmatakorbeli sírokat ásott. Az egyik itteni sírban, a halott lábánál, a szarmata temetkezési rítusra jellemző agyagedény volt.¹⁶ A teljesen sértetlen állapotban talált szűrkeszínű agyagedény magassága mindössze 12—12·2 cm., szájának átmérője 8·2 cm. Az edény korongon készült, és nyilvánvalóan római provinciális fazekasmunka. Kifeléhajló keskeny nyaka alatt egyszerű rovátkolt vonal díszíti. Ez alatt és evvel

¹⁴ Acimincum (= Aquincum?) földrajzi meghatározására nézve vö. M. Carl Patsch, l. m. 192.

¹⁵ K. Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde. III. (1892) 124; M. Vasmer, RV. XII. 245.

¹⁶ I. A. Choynovskij, Kratkija archeologičeskija svjedjenjija o predkach slavjan i rusi, Vyp. I. Kiev, 1896. 35.

párhuzamosan, az edény külső falán egy sor hibátlanul leolvasható írás fut végig. A betűket, valami hegyes fémeszközzel, szemmel láthatóan már a kiégetés után, úgy látszik, közvetlenül a temetési rítus céljára, karcolták rája.

A felirat nem hosszú. Mindössze két szóból és egy tulajdonjegyyszerű harmadik bekarcolásból áll. E szűkszavú felirat azonban ezt az egyébként szegényes sírleletet még így is messze kiemeli az eddig mind Dél-Oroszországból, mind a Duna-Tisza völgyéből ismert szarmata és jazyg régiségek fölé. E történelmi nép ugyanis, két és fél évezredes konok hallgatása után, e halotti edény faláról szólamlík meg a saját nyelvén legeslegelőször.

Ez a szarmatakról szóló régészeti, nép- és nyelvtudományi irodalomban eddig páratlanul álló nyelvemlék hosszú 27 éven keresztül pihent Kecskemét város múzeumában, anélkül, hogy ez idő alatt bárkinek is tudományos érdeklődését magára vonta volna. 1936-ban jelent meg róla először egy rövid ismertetés, megfejtési kísérlettel együtt, a Kalocsai Kollégium nevű évkönyvben, névtelenül „A kecskeméti városi múzeum egy rejtélyes felirata“ címén.¹⁷ S bár a névtelen író előtt nem volt ismeretlen az az adottság, hogy kétségen felüli szarmatakori lelettel áll szemben, e szarmata szöveget mégis... a török nyelv segítségével próbálta megfejteni.

Ezt a kóros tünetet nem számítva, a közleménynek egy érdeme mégis van. A felírtos edényt leemelte a feledésbe burkolt múzeumi polcra, s a nyilvánossághoz közelebb hozta. Ezen az úton jutott a lelet az én tudomásomra is.

A felirat maga azonban, a Kalocsai Kollégium c. évkönyvben közölt facsi ábrák szerint, hiányos és téves másolással került nyilvánosságra. A lelet tanulmányozása végett Kecskemétre kellett utaznom, ahol a városi múzeum igazgatója Szabó Kálmán dr. ezirányban köszönetreméltó előzékenységgel állott segítségemre. Itt a helyszínén most már magam vizsgáltam meg az edény feliratát, mely pontos másolatban ekként közölhető:

97 IX Y I Y I S [Stylized symbol] M Y W I I

¹⁷ Kalocsai Kollégium. A Kalocsai Jézus-társasági Érseki Szent István Gimnázium intézeti lapja. 1936. január hó, 52. szám, 60-62. l.

Görög nagybetűs átírással:

PEIXYIYIΣ . . . NYMAI /

A jazyg törzsek a Duna-Tisza völgyében körül-belül négy évszázadon keresztül éltek a római birodalom tőszomszédságában. Ez a négy évszázad nem csupán harcban telt el. Életüknek hosszabb-rövidebb békés korszakai is voltak, amikor Róma magasabbrendű kultúrája öfeléjük is kisugárzott. Úgy látszik azonban, hogy a betűvetés tudományát mégsem Rómától tanulták. A halotti edény felirata görög eredetű írásjegyekből, még pedig archaikus betűformájú görög írásjegyekből áll.

Ez a régiesjellegű írás nem egykorú a felirat korával. Joggal következtethetünk ebből arra, hogy az írás ismeretének elsajátítása is a szarmata törzsek életének régiebb fejezetébe nyúlik vissza. Korábbi pontus-vidéki szállásaikra kell tehát visszakisérnünk őket, hogy ez archaikus görög írással való megismerkedésükre némi világozást tudjunk deríteni. A Kr. előtti VII. századig kell visszamennünk, abba a korba, midőn a Fekete-tenger északi partjain görög gyarmatosok legelőször vetették meg a lábukat Tyras és Olbia helyén, és körül-belül ugyanakkor, vagy nem sokkal később a Krími-félszigeten Theodosiában és Pantikapaionban.¹⁸ És ugyanezen Kr. előtti VII. század első felére esik az archaikus görög írás korszaka is.¹⁹

A herodotos-korabeli Sarmatia határszélére eső Tanais város alapítása is még igen régi időre mutat. Romjai közt a Kr. előtti V. századra jellemző régészeti anyag jelöli meg az itteni idegen település felső határvonalát.

Ezekből a mindinkább elhatalmasodó és sokasodó görög gyarmatokból terjedeztek el a görög műveltség elemei az innen északfelé élő autochthon őslakosság közé. S bár Herodotos korában a Kr. előtti V. században, a szarmata törzsek még csak a Don-folyótól keletfelé laktak, a Kr. előtti II. században azonban nyugatfelé már az előbbi összes szkytha területeket is elárasztották egész a Dunáig, behatoltak a görög gyarmatok területére, és Mithridates Boszporuszi Birodalmában mint zsoldosok is nagy tömegben éltek.²⁰ Ez a görög gyarmatokkal és görög műveltséggel való mind közelebbi és mind továbbtartó érintkezés természetsze-

¹⁸ Dr. Max Ebert, Südrussland im Altertum. Bonn u. Leipzig, 1921. 187.

¹⁹ Dr. Hans Jensen, Geschichte der Schrift. Hannover, 1925. 157. 158.

²⁰ Dr. Max Ebert, l. m. 259. 341—3.

rően nem múlhatott el nyomtalanúl a katonai és politikai jelentőségükben fokról-fokra emelkedő nagy nép életében. Sírjaikban hátramaradt műveltségi hagyatékuk igazolja, hogy ez a minden ízében fejlett görög kultúra mily sok vonatkozásban gazdagította a nép anyagi és szellemi javait.²¹ Ezek közé a nagyjelentőségű görög kulturjavak közé tartozott, a ladánybenei jazyg-szarmata felirat beszédes tanúsága szerint, maga az írás is.

Ha írásjegyenként összehasonlítjuk a feliratok betűit az archaikus, ioniai és nyugati-görög írás betűtypusaival, a jazyg-szarmata betűknek első sorban is az archaikus betűsorba való generikus bekapcsolódása szemmeláthatóan kitűnik:

Szarmata	Archaikus	Ioniai	Nyugati görög	Hangértéke
Δ	Α	ΔΑ	ΔΑ	a
Ε	Ε	ΕΕ	ΕΕ	e
ΥΥ	ΥΥ	Υ	Υ	u
Ι		Ι	Ι	i
Μ	Μ	Μ	Μ	m
Ν	Ν	Ν	Ν	n
Ρ	Ρ	Ρ	Ρ	r
Σ	Σ	Σ	Σ	s
Χ		Χ	Χ	kh

A jazyg-szarmata betűknek ez az archaikus jellege különösen az *A, E, Υ, Ρ* graphikai sajátosságainál szembeötlő.

A régiesség leghatározottabb ismertetőjele, t. i. a görög be-

²¹ Vö. Dr. Párducz Mihály, Az első pontus-germán emlékcsoport legkorábbi emlékei Magyarországon. (A Berliini Collegium Hungaricum kiadványai 2.) Szeged, 1935. 53.

tüknek sémita eredetéből következő jobbról balra haladó vonalvezetése, a ladánybenei felirat *E*, *Y* és *P* betűiben minden kétséget kizáró módon domborodik ki. E három betűnek ily régítypusú alakban való előfordulása amellet tanuskodik, hogy a jazyg szarmaták pontus-vidéki régi hazájukban görög gyarmatos-szomszédaiktól, akár közvetlenül, akár közvetve, még a görög írás archaikus korszakában tanultak meg írni.

A feliratban lényegbe nem vágó, alkalmasint inkább egyéni gráphikai sajátosságok is vannak, mint amilyeneknek tekinthetjük a következőket:

Az *A* jobb szára kissé eldomborodik.

Az *E* harmadik keresztvonása a feliraton vagy elmosódott, vagy talán el is maradt.

Az *M* kezdőszára szintén nem látszik. Valamint ugyanez az *M* betű folytatólag össze van írva az utána következő *A*-val (a *NYMAI* szóban).

Külön figyelmet érdemel a mondatzáró jobbraduló ferde vonal / is, mely a felirat befejezését jelzi. A körbenfutó szöveg szavainak sorrendje szempontjából ez a befejező jel feltétlenül hasznos útmutatásul szolgál.

A felirat két szava közt nem is annyira íráshoz, mint inkább tulajdonjegyhez hasonlítható bekarcolás látszik.

A ladánybenei jazyg-szarmata feliratnak, a legrégebbi alapítású görög gyarmatokkal való vonatkozásain kívül van még egy másik, igen figyelemreméltó művelődéstörténeti jelentősége is. Ebbe az igen korai kulturérintkezési rétegbe visszanyúló régies görög ábécé-typus ugyanis ezt a jazyg-szarmata feliratot önkénytelenül bizonyos közeli kulturkörü kapcsolatba hozza a nemrég feltárt szeged-nagyszéksósi hun nyelvemlék írástörténeti tanúságával. Ebben a szintén görög eredetű hun írásban hasonlóképp előfordulnak egyes oly archaikus betűk (mint amilyen a gamma, lambda és qoppa betűformája), melyek chronologiailag ugyancsak tetemesen régebbi eredetűek, mint magának a feliratnak kora, vagyis körülbelül a Kr. utáni V. század.²² Mindakét adat, most már egybehangzóan, arra nézve szolgál bizonyítékkal, hogy a Pontus-vidék eredeti őslakossága a közéjük betelepülő görög gyarmatosokkal, hosszú évszázadokon keresztül, meg nem szakadó műveltségi érintkezésben állott. Az írás alapelemei már a gyarmatosítás

²² Mészáros Gyula, Az első hun nyelvemlék. NNY. 1936. 7.

legrégebb korszakában átszivárogtak a környező helyi őslakosság közé.

Dél-oroszországi szarmaták és kaukázus-vidéki hunok, már ez itt vázolt művelődéstörténeti nyomok alapján is, egymás mellett ugyanazon korai történelmi időben, egyugyanazon archaikus görög kulturrétegből kellett, hogy táplálkoztak légyen. Amikor jóval később, a Kr. utáni II. század folyamán, Ptolemaeus földrajzi leírásában a *Xοῦνοι* nevezetű törzsek dél-oroszországi lakóhelyéről tudomást szerzünk, akkor is a *Ῥωξολανοί* nevű szarmata törzsek tőszomszédságában látjuk őket a Borysthenes (Dnjeper) medencéjében (Ptolem Lib. VIII. c. v. p. 201).

Ez archaikus görög írással lejegyzett jazyg-szarmata szöveg mindezek után, a közvetlenül rokon ó-iráni és élő oszét nyelv segítségével, a benne rejlő lexikális és grammatikai elemek szerint, következőképpen tagolható:

PEIX-Υ-Ι-ΥΙΣ . . . ΝΥ-ΜΑ-Ι /

Az egyes elemek rokonnyelvi párhuzamai:

PEIX- ~ ó-iráni *raēk-* ,freilassen, freimachen; jemandem etwas überlassen; im Stich lassen, dem Verderben preisgeben' Barth. 1479.

Az igető vokalizmusára nézve hasonló ó-iráni *-aē-* > újabb *-ei-* fejlődést mutat: ó-iráni *pairi . daēza-* ,eine rings-, rundum gehende, sich zusammenschliessende Umwallung, Ummauerung' (új-perzsa *pālēz* ,Garten') > gör. *παράδεισος*; ó-iráni **arya-paēsa* „von arischer Gestalt“ > skytha *Ἀριαπειθης* egy szkýtha király neve Herod. IV. 76. 78. Vö. M. Vasmer, RV. XII. 238. Az ó-iráni *-aē-* nek a jelenkori oszétben legnagyobbbrészt nyugati-oszét *-i-*, keleti-oszét *-e-* szokott megfelelni. Ws. Miller, SO. 20; Hübschm. Etym. 85-6.

Az ó-iráni *k* > oszét *χ* fejlődés szintén szabályszerű Vö. Hübschm. Etym. 99. Azonos mássalhangzófejlődés magában az ó-irániiban ugyanezen *raēk-* igetőből: *raēxenah-* ,Erbe, Erbteil' Barth. 1480.

-Υ-Ι- a jelenkori oszét *[-u]-y-* *pr a e s e n s t* ő-képzővel azonos: *ām-buyun*, *ām-biün* ,faulen, modern'; *rā-duyun*, *rā-djün* ,sich irren'; *āftuyun*, *āftjün* ,sich auflegen, treffen, überfallen'; *yew-yuyun*, *iw-yuün* ,vorübergehen, vergehen' Ws. Miller, SO. 65. Eredetileg csak az oszét *-y-* (< ó-iráni *-ya-*) a praesentis-képző, az *-u-* ellenben magához a tőhöz tartozik (thematischer Vokal?).

A jazyg-szarmata *-Y-I-* alapjául egy ó-iráni **-u-ya-* komplexum szolgálhatott.

A *-ya-*-val képzett praesens-tövek eredetileg túlnyomórészt visszaható (intransitív) jelentéssel bírnak:²³

-YIΣ az indicativus praesens 1. számú 2. személyre gjának régies alakja.

Az oszétben az indicativus praesens személyragjai így következnek:

a nyugati oszétben		a keleti oszétben	
egyes szám 1. személy	<i>-u-n</i>	<i>-j-n</i> (y után <i>-i-n</i>)	
2. „	<i>-i-s</i>	<i>-j-s</i>	
3. „	<i>-u-i</i>	<i>-j</i>	
többes szám 1.	<i>-ā-n</i>	<i>-ā-m</i>	
2. „	<i>-e-tā</i>	<i>-ū-t</i>	
3. „	<i>-u-ncā</i>	<i>-j-nc</i> (y után <i>-i-nc</i>).	

A nyugati oszét nyelvjárásban az egyszámú 1. és 3. személyben, majd a többesszámú 3. személyben, továbbá a keleti oszét nyelvjárásban a többesszámú 2. személyben a személyrag előtt föllépő *-u-* hangzó (thematischer Vokal) alkalmasint analógias hatást gyakorolhatott az egyszámú 2. személyre is, s ennek következtében keletkezhetett itt az *-s* személyrag előtt a feliratban szereplő *-YI-* (*-yi-*) kettősmagánhangzó. Mindezen oszét-nyelvi személyragok előtt fellépő magánhangzók szerepe egyébként, az ó-iráni *-ā-mi*, *-a-hi*, *-a-ti*; *-ā-mahi*, *-a-ta*, *-a-nti* alakokhoz való viszonylatban, nem tartozik máig sem a könnyen tisztázható kérdések sorába. Ws. Miller, SO. 69.

Az egész *PEIX-Y-I-YIΣ* komplexum most már az elmondottak után így fordítható le: „Az enyészetnek átadatsz“ (helyesebben „átadódasz.“)

A feliratnak emez első szava tehát közvetlenül magának a halottnak szól. A szöveg ezen részét az utána következő tulajdonjegyyszerű bekarcolás nemcsak graphikailag, hanem jelentés és vonatkozás tekintetében is határozottan elválasztja a felirat második szavától, mely következőkép hangzik:

NY-MA-I ~ nyugati oszét *nimay-un*, keleti oszét *njma-īn* (< *njmay-in*) ‚zählen, ehren, Ehre erweisen‘ Ws. Miller, Wb. 883 Ws. Miller, SO. 17.

²³ Karl Brugmann, Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg, 1904. 527 (§ 691).

Az ige-összetételére nézve vö. új-perzsa *ā-mā-y-ad*, 'macht zurecht'; *nu-mā-y-ad*, 'zeigt'; ó-iráni *mā(y)-*, 'messen, bilden, bauen; ausmessen mit-, vergleichen' Ws. Miller, SO. 64; Barth. 1165-6. | *NY-* ~ keleti oszét *nī-*, nyugati oszét *ni-* ó-perzsa *ni-*, *niy-*, 'nieder', ó-iráni *ni-*, új-perzsa *ni-*) 'Präposition, bezeichnete ursprünglich die Bewegung nach unten' Ws. Miller, SO. 83. | *-I-* ~ oszét *-y-* (ó-iráni *-ya-*) a praesentis képzője (magánhangzón végződő ige-ötvek mellett) Ws. Miller, SO. 64.

A szó alakjára nézve nem egyéb, mint maga a tiszta praesentis, mely a jelenkori keleti oszét nyelvjárásban a *p a r a n c s o l ó m ó d 1. s z á m ú 2. s z e m é l y* ének kifejezésére szolgál. Ws. Miller, SO. 70. 56.

Magyar fordításban: „Tiszteled (ő)t!”

A kereszténykorelőtti görög sírköfeliratok, a Pontus-vidéken épűgy, mint a görög kulturkőr egyéb területén, gyakran végződnek evvel a zárómondattal: . . . *μνήμης χάριν* „Emlékezzél meg a tiszteletéről.”²⁴ A jazyg-szarmata halotti edény feliratának végső szavában felismerhetően e klasszikus görög halotti kultusz és a hosszú századokon át tartó pontusi műveltségi hatás visszamaradt emléke csendül ki.

* * *

Dél-Oroszország iráni őslakossága a történelem során több ízben bocsátott ki magából vándorrajokat a mai magyar Alföld felé. Az első és egységes nagy iráni település a jazyg-szarmatak nevéhez fűződik. A Kr. utáni I. századtól a IV. századig éltek ezek a Duna és Tisza völgyében, míg csak a IV. század végén ugyanitt megalakuló hatalmas hun törzsszövetségben, ethnikaileg megmaradtak bár, de névleg el nem tűntek. A duna-völgyi hun államalakuláshoz a jazygokon kívül még újabb, Kelet-Európából jött iráni ethnikai elemek járultak. Egykorú kütfő tanúsága szerint, ezek közül valók voltak többek közt a massageták is (Procopius, De bello vandalico I. 329), kik a VI. század folyamán még mindig hun néven szerepeltek (I. m. I. 359). Ammianus Marcellinus értesítése alapján ugyanezeket a massagetákat alánoknak is hívták

²⁴ Vö. Basilius Latyschev, *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae. Petropoli. Vol. I. MDCCCLXXXV. 149* (No. 118, Olbia); Basilius Latyschev, *Inscriptiones graecae in oris Bosphori Cimmerii et Chersonesi Tauricae per annos 1881-1888 repertae. Petropoli, 1890. 6.* (No. 1. Kerč).

(XXIII. 5, 16; XXXI. 2, 12). Amikor Attila halála (453) után a duna-völgyi hun állam felbomlott, a törzsszövetség különböző kötelei szanaszét vándoroltak. Egyrésztük visszatért Sarmatia Asiaticába, a Dón és Volga közé. Másrésztük elszéledt a Balkán-félsziget felé: Scythia Minorba, Alsó-Moesiába, Dalmáciába, Illyricumba, Thráciába. A történetírás a nagyobb törzsek neveit egykét évszázadon keresztül még szemmel tartotta. A jazyg törzsek nevével azonban már sehohsem találkozunk többé.

Kelet-Európa szinte kifogyhatatlannak látszó iráni népessége a XIII. században, más név alatt, újabb emberrajokkal népesítette be a magyar föld egy részét. Legrégibb latin nyelvű adatunk (1323-ból) *Jazones* név alatt emlegeti őket (Fejér, Cod. dipl. VIII. 2:473).²⁵ Magyaros szóalakban a *jász* néven ismert ethnikai elem ez, mely a kun törzsekkel együtt települt le Magyarországon.

Kelet-Európában, új politikai alakulások következtében, a szarmata népnév lassankint kezdte elveszíteni régi jelentőségét. Mind inkább az alán (*Alani* Plin., *Ἀλανοί* Ptolem. stb.) név köré csoportosuló iráni törzsek kezdték irányítani Kelet-Európa történetének további folyását. Ennek az ethnikumnak, s az ő általuk beszélt nyelvnek jelenkori folytatása a Kaukázus északi szakaszán ma is élő *oszét*.

Ennek a hatalmas kelet-európai iráni néptestnek egyik középkori hajtása a magyarországi jászság. Vitán felül áll, hogy a XIII. században még ez iráni nyelven beszélő jászok fajilag és nyelvileg legközvetlenebb rokonságban voltak az egykor ugyan ezen a földön annyit emlegetett jazyg néptörzsekkel. Arról is lehet szó, hogy a ladánybenei jazyg-szarmata nyelvemlékben a magyarországi jászság a maga elfelejtett ősi nyelvének első és eddig egyetlen nyelvemlékét lássa. Tévedés volna azonban úgy felfogni a dolgot, mint hogyha a mai magyarországi jászság az egykor ugyancsak a magyar Alföldön élt jazyg nép közvetlen leszármazottja lenne. Ily településtörténeti és chronologiai folytonosságról beszélni sem lehet.

Félreértésre legfeljebb a két népnév közt való látszólagos összefüggés szolgáltatathatna okot, — mint ahogy népnevek megtévesztő összecsengése például a több elmélyedést megkövetelő hunhiungnu kérdéskomplexumot is kétévszázados félremagyarázásra

²⁵ Melich János, A jász népnévről. Magyar Nyelv. VIII. (1912) 194.

kárhoztatta.²⁶ Az egykori Ἰάζυγες és a magyar nyelvhasználatbeli *jász* név közt t. i. semmiféle összefüggés sincsen. A Ἰάζυγες elnevezés eredete ugyanis még a régi szarmata nyelvi fokozat korszakára nyúlik vissza (< **yazug*), a *jász* név hangtani alakja ellenben újabb keletkezésű, és az előbbenitől teljesen eltérő forrásból származik.

A Kaukázus ősnépei közül a grúzok (georgiaiak) a velük szomszédos iráni oszéteket történelmi kútfőikben és élő nyelvükben egyaránt *osi* vagy *ovsi* név alatt ismerik.²⁷ (A szóvégi *-i-* végzet a mássalhangzón végződő főnevek nominativus-képző eleme a grúzban²⁸.) Evvel az ethnikai tartalmú megnevezéssel az iráni népek elterjedési területén, a Kr. utáni II. században másutt is találkozunk még. Ptolemaeus földrajzában Sarmatia Europaea területén az Ὀσσοί nép nevében (Lib. VIII. c. v. p. 201) és Albániában (a mai Daghesztánban, az északkeleti Kaukázusban) az Ὀσσινα városnévben (Lib. VIII. c. xi. p. 353) ugyanez a kérdéses alapszó rejlik. Eredetére nézve ugyancsak a kaukázusi nyelvek szolgálnak közelebbi útbaigazítással. A Georgiával északkeletről határos Daghesztán nyelveiben megtaláljuk ezen régi ethnikai megnevezésnek közvetlen forrását és eredeti szójelentését is: a dido és unso nyelvben *os*, az avar nyelvben *oš* (*och*) ‚people‘.²⁹ Főként a dido és unso nyelvbeli *os* szóalak azonos hangtani képe és elsődleges „nép” jelentése, a szónak ezen nyelvterületről való eredete szempontjából, minden esetre figyelemreméltó jelentőséggel bír.³⁰

Ugyanezen kaukázusi eredetű népnévnek nyíltabb szókezdő *a-* hangzós alakja a középkoron keresztül egyes alán törzseknek s egyetemlegesen magának az egész alán népnek megnevezésére is szolgált. Így Ibn Roszteh tudósítása szerint (a Kr. utáni X. szá-

²⁶ A népnévek chronologiai értékének különválasztása szempontjából nem válik különös előnyére az ügynek, ha a magyarországi jászágról szólva régi és téves egyeztetés alapján, németnyelvű szövegezésben, a „*Jazyge*” népnevet használják.

²⁷ J. Klaproth, *Reise in den Kaukasus und nach Georgien*. Halle u. Berlin, 1812-4. II. 82. 91. 116. 132; A. Dirr, *Die heutigen Namen der kaukasischen Völker*. Dr. A. Petermanns Mitteilungen. 1908. 54. köt. 212; David. Tchoubinof, *Dictionnaire géorgien-russe-français*. Sanktpeterburg, 1840. 733.

²⁸ A. Dirr, *Einführung in das Studium der kaukasischen Sprachen*. Leipzig, 1928. 58.

²⁹ Jules Klaproth, *Voyage au Mont Caucase et en Georgie*. Paris, MDCCCXIII. II. 336-7.

³⁰ A népnévnek az ó-iráni *asu-* ‚schnell’ szóból való magyarázási kísérlete a fentiek után figyelmen kívül esik. Vö. M. Vasmer, *RV*. XII. 242.

zadból): „Az alán nép négy törzsrre oszlik; a nemesség és a király egy *Dōxs-ās* nevű törzsből való...“³¹ Az alakjukra nézve egymáshoz közelálló arab *d* és *r* írásjegyeknek másolási hiba folytán való felcserélésével a törzsnév egy eredeti **Rōxs-ās* szóalakból romlott. Ez utóbbi szóösszetétel jelentése kb. „Nemes-ās“ volna (oszét *roxs*, *rūxs* ‚Helle, Licht, leuchtend‘ Ws. Miller, Wb. 1017). Ugyanaz a szóösszetétel ez, mint amely a **Ρωξ-ολανοι* (Strabo Lib. VII. p. 442; Ptolem. Lib. VIII. c. v. p. 200), *Rhox-olani* (Plin. Nat. Hist. III. 25.) nép nevében látszik.³² A Džaihanínál majd Ibn Rosztehnél említett északkaukázusi *Tūl-ās* nép nevében³³ ugyanily típusú összetétel rejlik. És ugyanebbe a csoportba sorolható még, a tulajdonnév második tagjára nézve, a *Burd-ās* (Ibn Roszteh), *Burt-ās* (Isztakhri; Masz’ūdi) nép neve is.³⁴

Plano Cārpini 1227-iki útleírásában az alán népet magát *As* néven nevezte („Alans ou Asses“). Hasonlóképen értesít V. Rubruquis is: „Alani qui ibi dicuntur *Aas*“ (1252). S a velencei Josafat Barbaro, ki 1436-ban járt Azovban, róluk ugyanezt mondja: „Alanien hat seinen Namen von dem alanischen Volke, das sich in seiner Sprache *As* nennt.“³⁵ A népnévnek hangtanilag azonos változata van meg egy XVI. századbeli „Spisokъ gradomъ russkymъ“ jegyzékben is, ahol a mai moldvai *Jasī* (= Jászvásár) az orosz szöveg szerint *Askjy torgъ* („jász-v vásár“) alakban fordul elő.³⁶

A jelenkorban az oszétek *Asj*, *Asi* név alatt a török nyelvjárást beszélő balkarok földjét értik (‚Balkarien‘ Ws. Miller, Wb. 54), mely a Kubán forrásvidéke körül terül el. A nyugatkaukázusi szvánok ugyancsak *ovs* néven nevezik a Kubán forrásvidéke körül élő karacsaj-törökséget.³⁷ Ezekről a mai u. n. hegyi tatárokról azonban tudni kell, hogy ezek eredetileg iráni nyelvű oszét törzsek

³¹ MHK 194; Robert Bleichsteiner, Das Volk der Alanen. Berichte des Forschungs-Institutes für Osten und Orient. Wien, 1918. II. 15.

³² Vö. Robert Bleichsteiner, I. m. 15.

³³ MHK 152; Z. Gombocz, Osseten-Spuren in Ungarn. Streitberg-Festgabe. Leipzig, 1924. 105.

³⁴ MHK 158-9. 234. 255, 260-261.

³⁵ Munkácsi B., Alán nyelvemlékek szókincsünkben. Ethnographia XV. 1. 5; R. Bleichsteiner, I. m. 8.

³⁶ Melich János, A jász népnévről. Magyar Nyelv VIII. (1912) 262. (Idézve J. Kulakovskij, Alany po svjedzenijam klassičeskich i vizantijjskich pisatjeljev. Kiev, 1899. 66.)

³⁷ A. Dirr, Die heutigen Namen der kaukasischen Völker. 212.

voltak, melyek csak a nem régi századok folyamán törökösödtek el.³⁸ Szomszédaik által használt megnevezésükben tehát mai napiglan is a kaukázusi népek kollektív köztudatában élő iráni eredetük emléke őriztetett meg.

Az *as* népnév erről az iráni nyelvterületről, aránylag újabban, a belső-ázsiai csagataj-irodalomba is átment.³⁹ Ebből a csupán-csak ezen szűk körben előforduló, és egyébként is idegen származású, csagataj-irodalmi népmegnevezésből azonban messzebbmenő következtetéseket (ó-orosz *jasi* < csagataj *As* ?) levonni nem lehet.⁴⁰

Az orosz történeti kútfőkben e népnévnek általánosságban *j-s* szókezdteű (praejotatios) alakját találjuk. Így Flavius Josephus könyvének (De bello Judaico VII, 7) ezen kifejezését: τὸ τῶν Ἀλανῶν ἔθνος egy XII. századbéli orosz kézirat „jazykž že jaskij”-nak fordítja.⁴¹ A legrégebb orosz krónikákban a 965-1278 közti időben többször tételik említés a **Jasi* (Nom. Pl.) nép nevééről.⁴² Orosz forrásból a népmegnevezés továbbterjedt a lengyel és dél-szláv nyelvterületre is. Mivel pedig ily *j*-vel kezdődő szóalak a XIII. század körüli időkben máshonnan nem ismeretes, valószínűnek látszik az a feltevés, hogy ezeknek a kúnokkal együtt Magyarországra betelepülő iráni törzseknek a magyar nyelvben használatos „*jász*” megnevezése, praejotatios *jasi* alakban, először orosz nyelvterületén fejlődött ki, s innen alkalmasint dél-szláv közvetítéssel jutott el hozzánk.⁴³

Az orosz névváltozat alapja a területileg és történetileg is leginkább indokolt alán *as* népnév lehetett.

Mіндеzek után azonban önként felmerül az a kérdés, hogy a kún betelepülés korszakában vajjon mi lehetett mégis ez iráni népelem magahasználta neve? Erre a kérdésre nézve helyes útbaigazítással szolgál néhány magyarországi helynév a XIII.-XIV. századból, amely a kún-török *-lar* többesképzővel továbbképezve

³⁸ Ws. Miller, Die Sprache der Osseten. 5.

³⁹ Čag. *As* „Name der alten Alanen, der jetzigen Osseten, die den Kypschak unterworfen waren” Radloff, Wb. I. 535; „egy tartomány neve a szibériai részen” Šcij. Sulejman, Lugat i čagataj ve türki i osmāni Istanbul, (hidsrai) 1298. 12.

⁴⁰ Az ó-orosz *jasi* népnevet ellenben mégis a török (?) *As*-ból magyarázza: Melich János, I. m. 197; Z. Gombocz, I. m. 107.

⁴¹ Munkácsi B., I. m. 1.

⁴² Melich János, I. m. 197.

⁴³ Melich János, I. m. 199. — Vö. még zürjén-votják *jas* „Volk” Nagy Géza, A magyar név. Ethnographia. 1890. I. 151.

egy „asz” alapszót őriz, s amelynek ethnikai tartalma ismeretes már. Ily helynevek: *Eszlár*, Szabolcs vm. (régebben *Oszlár*, 1332-7: *Azlar* Csánki, Tört. Földr. I. 514.); *Oszlár* (1229: *Azalar*, 1272: *Azlar*) Somogy vm.; *Oszlar*, Somogy vm. Balaton-Ujlak közelében, Csánki III, 633; *Oszlar*, Borsod vm., Csánki I, 177.⁴⁴ Mindezen helynevek török többszámképzős alakja azt sejteti velünk, hogy a kúnokkal huzamos időn át egy sorsközösségben élő magyarországi jázság iráni anyanyelvét először alkalmasint a kúnok török nyelvével cserélhette fel⁴⁵, s már csak jóval később, a kún törzsekkel egyetemben magyarosodhatott el.

Az *asz* népnév ezek szerint Magyarországon a XIII.-XIV. században kétségtelenül ismeretes volt. Így nevezhették a kúnok a jászokat, de a jászok önönmagukat is *asz*-nak nevezhették. Mint ahogy ez a népnév már az alánoknak is (l. Josafat Barbaro) sajátmagukhasználta nemzeti nevükké lett. S mint ahogy a mai oszétek, őseredeti *ir* (< ó-iráni *airya-* ‚Arier‘) nevük mellett, szintén használják önmagukra vonatkoztatva az egyébként kaukázusi eredetű és régi hangszínezetű *ossag* ‚Ossete‘ Ws. Miller, Wb. 905. népnevet is.⁴⁶

Mészáros Gyula.

Rövidítések: Barth. = Chr. Bartholomae, Altiranisches Wörterbuch, 1904. / E. Benveniste, Essai = E. Benveniste, Essai de Grammaire Sogdienne. Deuxieme Partie. Paris, 1929. / Hübschm. Etym. = H. Hübschmann, Etymologie und Lautlehre der ossetischen Sprache. Strassburg, 1887. / MHK = Pauler Gy.—Szilágyi S., A magyar honfoglalás kútfői. Budapest, 1900. / Radloff Wb. = W. Radloff, Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte. I—IV. Sanktpeterburg, 1893—1911. / RV = Max Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte. Berlin. / Ws. Miller, SO = Wsewolod Miller, Die Sprache der Osseten. (W. Geiger—E. Kuhn, Grundriss der iranischen Philologie. Anhang). Strassburg, 1903. / Ws. Miller, Wb = Wsewolod Miller, Ossetisch-russisch-deutsches Wörterbuch. I—III. Leningrad, 1927—1934.

⁴⁴ Z. Gombocz, I. m. 110. (Vö. még *Oszlár*, *Huzlar*, Temes vm. Csánki II. 55. — melyet Gombocz egy eredeti **Uzlar* alakból „Sitz der Oghusen“ jelentésűnek tart).

⁴⁵ Z. Gombocz, I. m. 110.

⁴⁶ A szóvégi *oszét* -*ag* képzőre nézve: Suff. -*ág* dient zur Bildung von Adjectiven der Beziehung: *urussag* ‚russisch‘ (von *Urus* ‚Russland‘), *gurjiag* ‚grusinisch‘ (von *Gurji* ‚Grusien‘). Ws. Miller, SO, 89.

(Deutscher Auszug) — Ein jazygisches Sprachdenkmal in Ungarn.

Die jazygisch-sarmatischen Stämme liessen sich zwischen 20 und 50 n. Chr. in der Theissebene nieder, am Ende des 4. Jhs. in den Stammesverband der Hunnen aufgenommen werden sie in den auf die Geschichte des Donaubeckens bezüglichen historischen Denkmälern nicht mehr namhaft erwähnt. Die Sprachdenkmäler der Jazygen im Donaubecken sind nebst einem überlieferten Schlachtruf Eigennamen, deren sprachliche Eigentümlichkeiten den der sarmatischen Sprachdenkmäler Südrusslands entsprechen, d. h. die altossetische Sprachstufe aufweisen. — Aus einem jazygischen Grab in Ladánybene bei Kecskemét wurde 1909 ein mit archaischen griechischen Schriftzeichen beinschriftetes, tönernes Gefäss (römisches Provinzialerzeugnis) ans Tageslicht gefördert. Die Inschrift ist mit einem spitzen Metallwerkzeug schon auf den ausgebrannten Topf geritzt worden, wohl erst vor dem Begräbnis. Sie besteht aus zwei Wörtern und aus einem eigenartigen Mal zwischen diesen, das Eigentumszeichen sein dürfte. Die Inschrift lautet: *PEIXYIYIΣ . . . NYMAI* / „Du gibst dich dem Verderben (der Verwesung) preis. ∴ Erweise ihm Ehre“. Der Sinn des zweiten Bestandteiles der Inschrift erinnert uns an den Schlusssatz griechischer Inschriften auf Grabdenkmälern: . . . *μνήμης χάριν*. Der ganz deutliche Sinn des zweiten Wortes unserer Inschrift zeugt allein schon von einem tiefgehenden Kultureinfluss der Griechen auf die Jazygen, der sich uns aber am klarsten aus den archaischen griechischen Lettern der Inschrift ergibt; sie dürften noch im 7. Jh. v. Ch. im Pontusgebiet übernommen worden sein. Es sei noch darauf aufmerksam gemacht, dass die archaische griechische Schrift im Pontusgebiet auch von den europäischen Hunnen übernommen wurde (vgl. N Ny. 8, 1936, 7). — In der deutschen Literatur werden auch die ungarländischen *jász*-en häufig als Jazygen erwähnt. Beide Völker sind zwar miteinander verwandt, es ist doch unrichtig die *jász*-en als Jazygen zu bezeichnen, denn zwischen beiden Namen gibt es keinen Zusammenhang. Der Name *Jazyge* ist nämlich bekanntlich iranischen Ursprungs, der Name *jász* < *as* hängt aber weder mit einem iranischen (*Vasmer*) noch mit einem türkischen (*Gombocz*, *Melich*) Wort zusammen, denn er ist kaukasischer Herkunft: in mehreren kaukasischen Sprachen kommt das dem Volknamen zu Grunde liegende Appellativum in der Form *os*, *oš* und in der Bedeutung „Volk“ auch heute noch vor.